

16 Kryzys Rzeczypospolitej

WYMAGANIA WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ

XI. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII w. Uczeń:

4) dokonuje oceny następstw politycznych, społecznych i gospodarczych wojen w XVII w.

CELE LEKCJI

Uczeń:

ZNA

- daty: 1652, 1658, [1665, 1666, 1668,]
- okoliczności, w jakich doszło do użycia po raz pierwszy zasady *liberum veto*,
- postać: Jerzego Lubomirskiego,
- [■ główne postulaty programu reform Jana Kazimierza.

ROZUMIE

- pojęcia: dewaluacja, magnateria, „złota wolność”, zasada jednomyślności (jednogodności), zasada jedności, *liberum veto*, [rokosz,]
- jakie czynniki doprowadziły do wzrostu znaczenia magnaterii.

POTRAFI

- przedstawić najważniejsze skutki wojen prowadzonych przez Rzeczpospolitą w latach 1648–1667,
- dostrzec wpływ wojen w XVII w. na odejście szlachty od przestrzegania zasad tolerancji religijnej,
- scharakteryzować polską magnaterię w XVII w.,
- wyjaśnić, z czego wynikały różne postawy magnaterii w XVII w.,
- dostrzec związek między wzrostem znaczenia magnaterii a paraliżem pracy sejmu,
- scharakteryzować działalność polskiego sejmu w XVII i XVIII w.,
- wyjaśnić, z czego wynikała zasada jednomyślności,
- przedstawić wpływ, jaki miało na państwo nadużywanie *liberum veto*,
- wyjaśnić, komu służyło zrywanie sejmów,
- [■ przedstawić reakcję szlachty na projekt reform państwa zaproponowany przez Jana Kazimierza,
- wymienić główne przyczyny słabości Rzeczypospolitej,
- ocenić sytuację Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII w.

CZAS ZAJĘĆ

1 godzina lekcyjna.

I. Wprowadzenie

Odwołując się do poprzednich zajęć, prosimy uczniów o przypomnienie najważniejszych informacji zapisanych wówczas na otrzymanych kartach pracy (s. 109). Informujemy uczniów, że na tych zajęciach ustalimy, na ile słuszne okazały się stworzone przez nich projekcje skutków wojen prowadzonych przez Rzeczpospolitą.

Podajemy temat i formułujemy cele lekcji.

II. Rozwinięcie

Informujemy uczniów, że na początku zajęć poświęconych sytuacji Rzeczypospolitej po wojnach z połowy XVII w. przyjrzymy się temu, jak te konflikty wpłynęły na sytuację gospodarczą i społeczną państwa.

Dzielimy uczniów na dwie grupy (komentarz do lekcji), rozdajemy instrukcje oraz materiały dodatkowe .

Grupa I

Waszym zadaniem jest ustalenie, jaki wpływ na sytuację gospodarczą ziem polskich miał potop szwedzki. Zapoznajcie się z tekstem w podrozdziale *Skutki wojen* (s. 110–111) oraz z materiałami dodatkowymi i przygotujcie odpowiedzi na pytania:

1. Jakie straty poniósł Łowicz w latach 1655–1660? Kto był ich sprawcą?
2. Jak sądzicie, dlaczego dochodziło do tych rabunków?
3. Jakie straty poniosły inne obszary Rzeczypospolitej?
4. Jaki, waszym zdaniem, miały one wpływ na sytuację mieszkańców Rzeczypospolitej?

Grupa II

Waszym zadaniem jest ustalenie, jaki wpływ na sytuację społeczną ziem polskich miał potop szwedzki. Zapoznajcie się z tekstem w podrozdziale *Skutki wojen* (s. 110–111) oraz z materiałami dodatkowymi i przygotujcie odpowiedzi na pytania:

1. Jakie zmiany w liczbie ludności Rzeczypospolitej nastąpiły w połowie XVII w.? Jaka była ich ogólna tendencja?
2. Gdzie zmiany te były największe, a gdzie – najmniejsze?
3. Co mogło być przyczyną tych zmian?
4. Jaki wpływ będą miały te zmiany na Rzeczpospolitą?

Uczniowie analizują otrzymane materiały i zapisują odpowiedzi na pytania. Po upływie wyznaczonego czasu przedstawiciele zespołów prezentują wyniki swojej pracy.

Po prezentacji zadajemy pytanie:

- Czy na podstawie tylko jednego rodzaju źródeł można jednoznacznie ustalić, co było przyczyną zmian gospodarczych i społecznych, jakie zaszły w Rzeczypospolitej w połowie XVII w.?

Uczniowie powinni zwrócić uwagę na to, że analiza źródeł przeprowadzona przez grupę I nie pozwalała ustalić, czy straty gospodarcze przekładały się na straty społeczne. Taka sama sytuacja była w przypadku grupy II.

Dopiero całościowe rozpatrzenie dostępnych źródeł pozwoliło potążyć w całość uzyskane informacje i określić skalę wpływu potopu na sytuację Rzeczypospolitej.

Zachęcamy uczniów, aby porównali wnioski z analizy z informacjami na kartach pracy otrzymanych na poprzedniej lekcji.

W kolejnej części zajęć przedstawiamy sytuację polityczną państwa polsko-litewskiego.

Korzystając z informacji w podręczniku (s. 111), wyjaśniamy, czym była magnateria i z jakich powodów wzrosło jej znaczenie po wprowadzeniu zasady *liberum veto*.

Następnie grupy otrzymują kolejne zadanie. Rozdajemy instrukcje ► oraz materiały dodatkowe ► .

Grupa I

Waszym zadaniem jest ustalenie, jaki wpływ na sytuację polityczną różnych warstw społeczeństwa szlacheckiego miały wojny prowadzone w latach 1648–1667. Zapoznajcie się z tekstem w podrozdziale *Potęga magnatów* (s. 111–112) oraz z dodatkowymi materiałami i przygotujcie odpowiedzi na pytania:

1. W jaki sposób zmieniła się pozycja magnaterii, a jak – szlachty po 1667 r.?
2. Jakie czynniki o tym zadecydowały?

Grupa II

Waszym zadaniem jest ustalenie, jaki wpływ na sytuację polityczną Rzeczypospolitej miały wojny prowadzone w latach 1648–1667. Zapoznajcie się z tekstem w podrozdziale *Słabość sejmu* (s. 112–113) oraz z dodatkowymi materiałami i przygotujcie odpowiedzi na pytania:

1. Na jakich zasadach działał sejm walny?
2. Do czego doprowadziło wypaczenie stosowania zasady jednomyślności?

Uczniowie analizują otrzymane materiały i zapisują odpowiedzi na pytania. Po upływie wyznaczonego czasu reprezentanci zespołów prezentują wyniki swojej pracy.

Po prezentacji zadajemy pytanie:

- Czy dostrzeżliście powiązania między wzrostem znaczenia magnaterii a postępującym paraliżem działań sejmu? Do czego, waszym zdaniem, może doprowadzić ta sytuacja?

Uczniowie powinni zwrócić uwagę na to, że paraliż pracy sejmu rozumiany jako uniemożliwienie sprawnego zarządzania państwem i skutecznego stanowienia prawa oznaczał w istocie paraliż państwa oraz prowadził do ingerencji obcych mocarstw w wewnętrzne sprawy Rzeczypospolitej.

Zachęcamy uczniów, aby po raz kolejny porównali wnioski z dokonanej analizy z informacjami zapisanymi na kartach pracy otrzymanych na poprzedniej lekcji. Następnie zapisujemy na tablicy hasło: „*złota wolność*” i pytamy o to, jak polska szlachta mogła je rozumieć. Prosimy też, aby uczniowie zastanowili się, w jaki sposób społeczeństwo szlacheckie mogłoby zareagować na próby jego zmiany.

Korzystając z informacji w podrozdziale *Nieudana próba reform* (s. 114), prezentujemy propozycję reform państwa przygotowaną przez władzę Rzeczypospolitej i reakcje społeczeństwa szlacheckiego na te plany.

III. Podsumowanie

Zachęcamy uczniów do dyskusji (materiał dla nauczyciela) na temat sytuacji Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVII w. oraz wpływu i znaczenia każdego z omówionych na zajęciach czynników na tę sytuację.

Metody kontroli

Ćwiczenie 2 i 3 (zeszyt ćwiczeń, s. 53).

Praca domowa

Ćwiczenie 1 (zeszyt ćwiczeń, s. 52).

Materiał dla nauczyciela

Dyskusja

Metoda polegająca na wymianie zdań lub poglądów na dany temat między nauczycielem a uczniami lub między uczniami. Punktem wyjścia dyskusji jest odmiennność stanowisk osób (obozów) biorących w niej udział, natomiast jej celem – znalezienie rozwiązania, które będzie możliwe do zaakceptowania przez wszystkie strony uczestniczące w dyskusji.

Stosowanie tej metody umożliwia porządkowanie, systematyzowanie i utrwalanie zdobytej wiedzy, a także wzbogacanie jej o nowe elementy. Ponadto pozwala ona na doskonalenie umiejętności budowania dłuższej wypowiedzi ustnej, uczy właściwej argumentacji, obrony własnego stanowiska oraz krytycznego myślenia. Z kolei aspekt wychowawczy dyskusji polega na budowaniu odpowiednich relacji między rozmówcami – liczenia się z opinią drugiej osoby, uznawania argumentów strony przeciwnej, jeśli są słuszne, czy lepszego rozumienia innych.

Duże znaczenie dla właściwego przebiegu dyskusji ma prowadząca ją osoba. Do jej zadań należy zaproponowanie zasad, na jakich odbywać się będzie wymiana poglądów, egzekwowanie tych zasad, kierowanie przebiegiem dyskusji, udzielanie głosu uczestnikom, podsumowanie pojawiających się ustaleń oraz sformułowanie ostatecznych wniosków.

Zasady poprawnie prowadzonej dyskusji:

- nieprzerywanie sobie wypowiedzi,
- wzajemne słuchanie się uczestników,
- przestrzeganie określonych ram czasowych wypowiedzi,

- atakowanie problemu, a nie przeciwnika,
- dopuszczanie do głosu innych uczestników.

Komentarz do lekcji

Nauczyciel może rozdzielić grupy na kilka podzespołów – każdy dostanie do analizy jeden materiał źródłowy. Nauczyciel może także zebrać dodatkowe materiały źródłowe i przydzielić je większej liczbie grup (np. mogą to być materiały odnoszące się do strat poniesionych w miejscowości, w której mieszkają uczniowie, lub w jej okolicy).